

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MUDOFAA VAZIRLIGI**

**MARKAZIY HARBIY OKRUG HUZURIDAGI
“ILMIY TADQIQOT” ILMIY-AMALIY
VA USLUBIY MARKAZI**

**“Harbiy xizmatchilarni xizmat faoliyatiga
tayyorlashda psixologiyaning o‘rni”
mavzusidagi**

*respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy konferentsiyaning
ilmiy maqolalar to‘plami*

Samarqand – 2021

“Ҳарбий хизматчиларни хизмат фаолиятига тайёрлашда психологиянинг ўрни”. Республика илмий-амалий конференция илмий мақолалар тўплами. – Самарқанд: ЎР МВ МҲО, 2021. – 391 бет.

Конференция илмий мақолаларидан иборат мазкур тўпламдан ҳарбий таълим муассасаларида Психология фанининг замонавий усуллари, уни такомиллаштириш бўйича таклифлар ҳамда бу соҳада ҳал қилиниши лозим бўлган долзарб масалалар, фан докторлари, профессор-ўқитувчилар ҳамда илмий изланишларни эндигина бошлаган тадқиқотчилар, магистрантлар, иқтидорли талабаларнинг изланиш натижалари ўрин олган.

Тўпламдаги илмий мақолалар Ҳарбий хизмат фаолиятида Психологияни ривожлантириш ҳамда соҳага оид илмий-тадқиқот фаоллигини ошириш масалалари билан илмий изланувчилар эътиборига моликдир.

Таҳрир хайъати: Джаббаров А.А., полковник;
Бекназаров А.А., психол.ф.н., профессор;
Равшанов Л.У., психол.ф.ф.д.(PhD), доцент, подполковник;
Рахимова И.И., психол.ф.ф.д.(PhD), доцент;
Бутаева У.А., психол.ф.ф.д.(PhD), доцент;
Мираширова Н.А., доцент;
Султонов У.Б., подполковник;
Уразолиев А.Б., подполковник;
Джуманиязова М.Х., катта ўқитувчи;
Юсупжонова И.А., ўқитувчи;
Улуғов Ж.Н., ўқитувчи;
Акобиров М.Х., ўқитувчи.

Тўпламдан ўрин олган мақолаларнинг савияси, сифати ва илмий далилларнинг ҳаққонийлиги ҳамда мазмуни учун муаллифларнинг шахсан ўзлари масъулдирлар.

Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлиги Марказий ҳарбий округи ҳузуридаги “Илмий тадқиқот” илмий-амалий ва услбуий маркази томонидан нашрга тавсия этилган.

*Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлиги Марказий ҳарбий округ
ҳузуридаги “Илмий тадқиқот” илмий-амалий ва услбуий маркази, 2021 йил*

5. Maxamatova, F. (2020). "Современные тенденции" учитель-ученик" в системе непрерывного образования: проблемы и решения. Архив Научных Публикаций JSPI.

TALABALARDA MUSIQIY QOBILIYATLARNI RIVOJLANTIRISHGA YO`NALTIRILGAN KOMPYUTYER DASTURLARIDAN FOYDALANISH

Maxammatov A. – JDPI Musiqiy ta'lim

Maxamatova F. – Pedagogika ta'limi nazariyasi kafedrası o'qituvchisi

Annatsiya: Talabalarga ta'lim – tarbiya berish jarayonida musiqa madaniyati darslarini kom'pyuter yordamida o'tishning o'ziga xos yo'llari yoritilgan.

Tayanch iboralar: musiqa, texnika, kompyuter, tinchlik bogi, tizimlashtirish, ta'lim – tarbiya, ilm – fan.

Аннотация: В статье освещены способы преподавания занятий по Музыкальной культуре с помощью компьютера.

Ключевые слова: урок музыки, народная музыка, музыкальное восприятие, музыкальный интерес, современные мелодии, творческое задание, музыкальная литература, тяга к музыке, качество исполнения.

Annatation: The Unigue ways of tesching musical culture classes with the help of computers while educating students.

Keywords: teacher – musician, love of music, harmoniously clereloped person, musical art, voice and ownership, music lesson, creativity of a teacher – musician.

Musiqa va tyexnika intyegratsiyasi bu zamon talabi musiqa darslarida kompyutyerni qo'llanilishi, shu fanga bo'lgan qiziqishni orttiradi va musiqa eshtitish qobiliyatini shakllantiradi.

Kompyutyer yordamida musiqani ijro etish bilimlarini shakllanitirish ba'zi bir qiyinchiliklarni tug'diradi.

Bu muammoni yechimini topish uchun o'qituvchidan ijro etish uslubi, tyembr, ritm davomiyligi va boshqalarga e'tibor qaratishni talab etadi. Shu bilan birga musiqa jismoniy va tovush xususiyatlari nazariyasini rivojlantirish va uni kompyutyer yordamida ijro etish uchun ham katta axamiyatga ega.

Ilm-fan taraqqiyoti bizga tabiat hodisalari va jamiyatni rivojlanish qonuniyatlarini o'rganishga imkon beradi, buning natijasida inson tabiat bilan faol munosabatga kirishib, o'z hayotiy sharoitini yaxshilaydi.

Musiqa va tyexnining bir - biri bilan bog'liqligi tyexnika va musiqa oldida yangi vazifalarni qo'yadi.

Kompyutyerda o'quvchilarning hohlagan musiqalarini tinglashlari ular qobiliyatlarini, fikrlash doirasini rivojlantiradi.

O`qituvchi, imkon qadar, kompyuter yordamida musiqiy asarlarni tizimlashtirish lozim. Buning uchun turli notalar davomiyligini aks ettiruvchi algoritmlar ishlab chiqildi. U quyidagi bosqichlarni o`z ichiga oladi:

I. bosqich: raqam orqali musiqa notalarini davomiyligini aks ettirish.

II. bosqich: turli tizim va harflar orqali notalar nomini aks ettirish.

III. bosqich: raqamlar orqali musiqa tyezligini aks ettirish.

IV. bosqich: harflar sistyemasi orqali musiqada uchraydigan altyeratsion byelgilarni aks etilishi.

V. bosqich: tyez sur'atda ijro etiladigan 16 notalarni raqamlar orqali aks ettirilishi.

VI. bosqich: musiqada uchraydigan oktavani raqamlar orqali aks etirish.

VII. bosqich: musiqiy asar qushig`i (ryepriza) uchun algoritmlar ishlab chiqish.

VIII. bosqich: kompyuter sistemasini asoslash.

IX. bosqich: kompyuter sistemasini joriy etish uchun ishchi dasturlarni ishlab chiqish.

X. bosqich: kompyuter sistemasini yordamida musiqa ijro etish.

XI. bosqich: kompyuterda musiqa ijro etish darajasini tahlili.

Boshlangich sinf musiqa o`qituvchilarini tayyorgarligini takomillashtirish maqsadida, ishlab chiqilgan kompyuter sistemasini o`z ichiga quyidagi kuylarni oladi:

- F.Nazarovni "Paxtaoy", "Tyeplovoy" musiqalari;

- N.Nasimovni "Tinchlik bogi", "Bizdan sizga kim kyerak" musiqalari;

- S.Abramovni "Paravoy", "Ari" qo`shigi, "Onajon", "Soatim" musiqalari.

- U.Tojibyekovni "Oqshomda" musiqasi.

- G.Kodirovni "Baxor" qo`shigi, "Binafsha", "May" musiqalari.

- O`zbyek xalk kuyi "Yallama yorim".

- O`zbyek xalk kuyi "Do`lana".

- O`zbyek xalk kuyi "Qashqarcha".

- Il.Akbarovni "Paxtakor kuyi", "Baxtiyorlar" kushigi musikalari.

- M.Muxammadjonovni "Ertalab" musiqasi.

- O`zbek xalq raqsi "Andijon polka" va boshkalar (2-rasinga karang).

Yuqorida aytib o`tilgan musiqa va kuylar uchun tuzilgan ishchi dasturlar kompyuterni "Musiqani" nomli yaxlit dasturga birlashtirilgan.(62-70).

Umumta'lim maktablarda musiqani kompyuter yordamida o`rgatish, o`quvchi shaxsi rivojlanishini shakllantiruvchi ajralmas qism sanaladi. O`z navbatida, kompyuterda musiqa va sinxron ijroni amalga oshirish ma'lum bir qiyinchiliklarni o`z ichiga oladi. Bu o`z navbatida, tovush qatorida notalarni joylashish tartibini, ular orasidagi farqni, o`quvchilar ongiga yetkazish uchun konkryet bilimlarni talab etadi. Ma'lumki, yetti tovush orasidagi masofa (intyerval) oktava dyeyiladi.

Musiqa va ashulalarni kompyuter yordamida ijro etilganda oktavalarni quyidagicha aniqlanadi.

Kichik oktavadagi tovush intyervali:

Sol -255 sol diyez -240, Iya - 228 Iya diyez -214, si - 204

birinchi oktavadagi tovush qator:

do -192 do –diyez -184, rye- 171 rye diyez – 184, mi-152, fa-144 fa diyez – 136,

sol-128 sol diyez -120, si -102 lya diyez – 180

ikkinchi oktavadagi tovush qatori:

do -96 do diyez -92, rye -85 rye diyez -80, mi -76, fa -76 fa diyez -65, sol -64 sol

diyez -60, lya -57 lya diyez -54

uchinchi oktavadagi tovush qatori:

do – 48 do diyez -45, rye -42 rye diyez -40, mi -36, fa -35 fa diyez -34, sol 32 sol

diyez -30, lya -28 lya diyez -26, do -24 (do tovushi to`rtinchi oktavada)

Ularning raqamlar orqali ifodalanish kompyuter yordamida musiqa yozishni osonlashtiradi. Tovushning katta raqam bilan byelgilanishi, uning tyembrini kuchaytirishga olib kyeladi, kichik raqam bilan byelgilanishi esa-tovushni past tyembrini anglatadi.

Musiqa o`qituvchisi Kompyuter dasturni musiqa va ashulani ijrosini joylashtirishiga e'tibor byerishi zarur. Kuy va qo`shiqlarni kompyuter yordamida ijro etish nafaqat oktavaga, balki tovush davomiyligi, uning tyezligi va har xilligiga ham bog`liqdir.

Tovush davomiyligini aniqlashda ularni algoritm orqali kyesib olish maqsadga muvofiqdir. Notalar tovushning turli xil davomiyligidan tashkil topgan va bir - biridan raqamlar bilan farqlanadilar. Raqamlar bilan ular qo`yidagicha.

Musiqiy asarni ijro etishning ma'lum bir uslubini aniqlash uchun uning tezligini aniqlash zarur (t). Quyidagi raqamlarga ishora qilib, ijro tyezligi uslubini ya'ni syekin, o`rta, tyez ijroni aniqlaymiz; 1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15 yoki 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, va h.k.

Musiqa va ashulani kompyuter yordamida tinglash va o`rganish jarayoni o`quvchilar ongining rivojlanishiga yordam beradi. Bu o`quv jarayonida yangi imkoniyatlarni ochishga texnik imkon berishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Boshlang`ich sinflarda musiqa darslar uchun haftada 1 soat ajratiladi. Shuni inobatga olib, musiqiy asar bilan tanishish maqsadida musiqa darsida kompyuter yordamida ta'lim dasturi ishlab chiqildi. Musiqa darsida kompyuterni qo`llash o`quvchilarda eshitish qobiliyatini shakllantirib, nota bilan ishlash samaradorligini oshiradi. Biz buni F.Nazarovning "Paxtaoy" musiqasini kompyuter yordamida o`rganish misolida qarab chiqamiz. Musiqani ijro etishdan oldin o`qituvchi o`quvchilarni musiqa muallifi bilan tanishtiradi.

Bundan tashqari ashula so`zlari muallifi, oktavalar, tyezliklar, altyeratsiya, tovush davomiyligi, ularni katta-kichikligi, haqida tushuncha byerib, so`ngra musiqa kompyuterda tinglash bosqichiga o`tiladi. Musiqani kompyuter yordamida ijro etishni qo`yidagi kyetma-kyetlikda bajarilishni maqsadga muvofiq deb bilamiz. F.Nazarovni "Paxtaoy" musiqasida uchraydigan turli tovushlarni raqamlar yordamida aks ettirish;

- turli notalar va tovushlarni harflar tizimi yordamida aks ettirishi;
- fa diyez altyernatsion byelgisini harflar bilan byelgilanishi.

- aks ettirilgan tovushlarni olingi ma'lumotlar bilan taqqoslash va ularni tahlil qilish;

- ijro uchun algoritmlarni ishlab chiqish. (25-34).

Musiqqa o'qituvchisi darsda kompyuterda oldindan quyidagi so'zlarni yozib qo'yishi zarur.

- bastakor F.I.Sh.

- so'z muallifi F.I.Sh.

- nota chizig'idagi tovushlar, va ularni davomiyligi.

- altyeratsiya byelgilari, ularni hajmi.

- qo'shiq so'zlari.

Savol – javobdan so'ng kyerakli ma'lumotlarga ega bo'lgach, o'qituvchi kompyuterda musiqqa tinglashni taklif etadi. Bunda musiqani takrorlanishiga, tovush tyembriga (ohangiga) e'tibor byerishni tavsiya etamiz.

Musiqqa darsida F.Nazarovni "Paxtaoy" musiqasini kompyuter yordamida tinglash, o'quvchilarni eshitish qobiliyatini rivojlantiradi va musiqqa o'rganishga yangi ijodiy yondashuv hisoblanadi.

M.Nasimovning "Tinchlik bog'i" kuyini kompyuterda ijro etishni qarab chiqamiz. Ushbu musiqani tinglash uchun II sinfda 1 soat ajratilgan. musiqasining kompyuter yordamida o'rganish darsini ryejasi qo'yidagicha. (21-25).

Mavzu: M.Nasimovni "Tinchlik bog'i" kuyini kompyuterda ijro etish.

Darsning maqsadi: o'quvchilarda qo'shiqni ijrosi eshitish uchun qobiliyatlarini shakllantirish, tabiatga muxabbat uyg'otish.

Uslub: darsni kompyuter yordamida tashkil etish.

Darsning borishi.

I. Kompyuter yordamida o'tgan mavzu M.Nasimovni "Tinchlik bog'i" kuyini takrorlash. (10 daqiqa). (Bu mavzu oldindan EHM xotirasida tayyorlab qo'yilishi zarur).

II. Yangi mavzu bo'yicha mashg'ulot (20 daqiqa)

A) Mavzuni tushuntirish.

B) "Tinchlik", "Tabiat dunyosi" mavzulari bo'yicha suhbatni ko'rgazmali qurollar yordamida o'tkazish.

V) O'quvchilarning javoblari (dunyo va tabiat haqidagi kuy va qo'shiqlar asosida)

G) "Tinchlik bog'i" ashulasini sinfda kompyuter yordamida xor bo'lib ijro etish.

D) Kompyuter yordamida qo'shiqni tinglash orqali o'quvchilarni eshitish qobiliyatlarini shakllantirish.

III. Kompyuterda "Tinchlik bog'i" kuyini tinglash (5-6 daqiqa). O'quvchilar bilan ijro etish va darsni mustahkamlash.

IV. Darsning xulosa qismi (4-daqiqa) (savol-javob) tariqasida o'tkazilib, o'quvchilarni bilim darajasi aniqlanadi.

V. Baholarni e'lon qilish.

Har bir o'qituvchini yonida dars konspyekti bo'lishi zarur.

Kuyni kompyuter yordamida tinglash, dars samaradorligini oshiradi, o'quvchilarning eshitish, fikrlash qobiliyatlarini shakllantiradi, ularda musiqaga

qiziqish tug'diradi va o'quvchilarni estyetik tarbiyalashda muhim vosita bo'lib hizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. - T.: «Ma'naviyat», 2008. -176 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. T: O'zbekiston. 2016.
3. Mirziyoyev Sh. M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyanob halqimiz bilan birga quramiz. T: O'zbekiston. 2017.
4. Mirziyoyev Ah. M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qattiyat bilan davom ettirib yangi bosqichga ko'taramiz. T: O'zbekiston. 2017.
5. Baubyekova G.D., Xalikova G.T. Innovatsionnye tyexnologki optimizatsii uchyebnogo protsyessa. - V kn.: Obrazovaniye: opnt, problyemn, pyerspyektivn. Uchyebnoye posobiye. T.: "YaNGI ASR AVLODI" , 2001. - S. 67-99.
6. O'zbekiston Ryespublikasi Vazirlar Maxkamasining «2004-2009 yillarda maktab ta'limini rivojlantirish davlat umummilliy dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida» gi Qarori G`G`Ta'lim tarakkiyoti jurnali ., 2004. 5-son.
7. O'zbekiston Ryespublikasi XTVning «Pyedagog kadrlarni kayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida»gi 149-sonli buyrugi G`G` «Ma'rifat» gazyetasi. - T.: 2006 yil, iyun.
8. Hoshimov K., Ochil S. O'zbyek pyedagogikasi antologiyasi.- T.: «O'qituvchi», 1999 yil.
9. Rubob taronalari. To'plam. Toshkent. O'qituvchi. 128 bet.

MUSIQA TA'LIMINI KOMPYUTERLASHTIRISH TEXNOLOGIYASI

Abduraximov A. – JDPI

Maxammatov A. – JDPI

Annatsiya: Talabalarga ta'lim – tarbiya berish jarayonida ta'limni komp'yuterlashtirish tizimini maktab “Musiqqa madaniyat” darslariga jadal olib kirish masalalarini shakillantirishni mazmun moxiyati yoritilgan.

Tayanch iboralar: musiqqa madaniyati, ta'lim – tarbiya, kompyuter, axboratlashtirish, uzluksiz ta'lim, uslub, vosita, faoliyat.

Аннотация: Суть и содержания проблемы разработки вопросов ускоренного внедрения системы компьютеризации образования на занятиях музыкальной культуры в процессе обучения студентов.

Ключевые слова: музыкальная культура, компьютер, систематизация, обучение и образование, непрерывное обучение, стиль, двигатель, деятельность.

Annatasion: The main idea of the formation of introducing computerified system in teaching “Musical culture” of students.

53. Jumaniyazova I. Harbiy psixologiya va harbiy hizmatchining oilaviy munosatlari psixologiyasi.....	202
54. Kalandarova M. Ona va bolaning dastlabki munosabatlarida identifikatsiya xususiyatlari.....	205
55. Majidov N., Majidov F. Kasbiy ko'nikmalar shakllanishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari.....	208
56. Мелиев Г. Бўлажак ҳарбий хизматчиларда касбий мослашувчанликни шакллантиришнинг психологик асослари.....	212
57. Мамарауфов О., Бекназаров А., Мадаминов Р. Стресс ва кризис ҳолатидаги ҳарбий хизматчилар билан ишлаш.....	215
58. Мирабдуллаева Ш. Қўшинлар фаолиятида ҳарбий психологиянинг ўрни ва вазифалари.....	221
59. Маматов Т. Ҳарбий хизматчиларни хизмат фаолиятига тайёрлашда психологиянинг ўрни.....	226
60. Махаматова F. Во'лажак о'қитувчиларнинг креатив сифатларини ривожлантиришнинг илмий-назарий асослари.....	228
61. Махамматов А., Махаматова F. Talabalarda musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan kompyutyer dasturlaridan foydalanish.....	232
62. Abduraximov A., Махамматов А. Musiqa ta'limini kompyuterlashtirish texnologiyasi.....	236
63. Махамматов А., То'ғ'улов О'. Milliy – mahalliy folklor ijro uslublariga bir nazar.....	241
64. Mirvaliyeva M. O'smirlar sotsial statusini shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar.....	245
65. Мурадов И. Ҳарбий хизматчиларнинг ватанпарварлик туйғусини кучайтириш йўллари.....	249
66. Набиева М. Психологияда мулоқот маданияти тушунчасининг мазмуни ва моҳияти хусусида.....	253
67. Normurodova M. Harbiy hizmatchilarni xizmat faoliyatiga tayyorlashda rivojlanish psixologiyasining o'rni.....	256
68. Одилова Н. Достижение профессионализма в акмеологическом понимании.	259
69. Рахимов В. Shaxsning kasbga yetukliligi xususiyatlarini psixologik tahlili.....	261
70. Рахимова Н. Ҳарбий хизматчилар фаолиятида ижтимоий етукликни намоён бўлиш хусусиятлари.....	263
71. О'ктамова Sh. Milliy o'z-o'zini anglash - milliy o'ziga xoslikni saqlash omili sifatida.....	267
72. О'ктамова Sh. Voyaga yetmaganlarning xuquqiy ongi va savodxonligini oshirishda maktab va oila xamkorligining roli.....	269
73. Odamova O'. Psixologik ish ko'nikma va malakalarning ahamiyati.....	271
74. Odamova O'. Bolalik davrida kognitiv rivojlanish xususiyatlari.....	274
75. Omonova M. Giyohvandlik bilan bog'liq jinoyatlarning oldini olish chora-tadbirlari.....	277
76. Qarshiboyev F. O'smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirishning ijtimoiy psixologik omillari.....	280
77. Qodirova M. Maktabgacha yoshdagi bolalarda kognitiv jarayonlarning rivojlanishi borasidagi tadqiqotlar va tavsiyalar.....	283
78. Qodirova O. Harbiylarda emotsional intellekt qobiliyatini rivojlantirishning psixologik jihatlari.....	286